

Presbyterian Church of Aotearoa New Zealand

Public Apology from Right Rev Rose Luxford

Te Whakapāha-Tūmatanui a te Hāhi Perehipitiriana o Aotearoa

Tēnei te mihi maioha ki a koutou katoa, ngā whānau, hapū, iwi, me ngā whanaunga nō Te Moananui-ā-Kiwa tātau katoa i tēnei rā.

Ngā mihi nui ki a koutou katoa

Kā tika kia mihi ki te mana whenua o Ngāi Tahu, te iwi kāinga, te ahikā o tēnei whenua e tū nei tātau mō tō koutou manaaki i a tātau katoa ki roto i tēnei whare i tēnei rā.

I tēnei rā, ko te Hāhi Perehipitiriana o Aotearoa (ō mua, ō nāiane hoki), ka tuku atu i tā mātau whakapāha hōhonu, pono, kāre he here, ki te hunga i whara, i pākinotia, i takahia, i whakamamaetia rānei e te Hāhi Perehipitiriana me te hunga i roto i a mātau kaupapa Hāhi katoa.

Ko tā mātau kawenata, he manaaki i a koutou. I hē mātau.

I pā te mahi tūkino ki ngā wāhi, ki ngā tāngata anō hoki, me te kore e tau te haumarū.

I pā mai ngā mahi tūkino nei i raro i tā mātau manaaki, nā te mea kāore mātau i whakatakoto i te ārai haumarū, ā, kāre hoki mātau i mahi tika i te wā i whakaarahia ngā tohu whakatūpato.

Kāre mātau i ū ki ā mātau uara, ki ā mātau here tika ki a koutou katoa. He hara tēnei takahitanga i te whakawhirinaki, ā, kāore e taea te whakatika noa.

Ka tukuna atu tō mātau aroha pouri hōhonu mō tēnei tūkinotanga whakakino i te manawa.

I hē mātau ki te pupuri, ki te whakanui i tō tātau whanaungatanga manaaki i raro i Te Tiriti o Waitangi, ā, ka puta he kino nui ki te tangata whenua.

I hē mātau ki te ū ki ngā paerewa me ngā uara o tō mātau, tātau Hāhi.

Kua waiho he pānga mauroa.

E tino pouri ana mātau, ā, he pono rawa tō mātau whakapāha.

Te Rongo Me Te Tuku Kōrero

Mā roto i ngā mahi a te Kaikōmihana Karauna mō te Tirotiro i te Tūkino i raro i te Manaaki, kua tohaina e tokomaha ō koutou wheako – mō te tūkino, ā, mō te āhua hoki o te whakautu hē ki a koutou katoa.

Tokomaha i whakaatu i te tūkinō ki te Hāhi, ā, i whakautua anake ki te whakahē, ki te whakamoe kōrero.

E ngā mōrehu – i tēnei rā, e hiahia ana au, mātau katoa te Hāhi Perehipitiriana kia mōhio koutou – kua rangona koutou e mātau.

He uaua pea ki te whakarongo ki tēnei whakapāha a tō mātau, tātau Hāhi – ahakoa kei konei ā-tinana, kei te ipurangi rānei – he mea taumaha tonu. Ko tō koutou oranga tonutanga te mea nui rawa. Ki te taumaha rawa tēnā, whakamutua, ā, hoki mai anō ki te nohanga kotahi inā reri ana koutou katoa.

I tēnei rā, mā mātau te Hāhi ka:

- Whakaū i tēnei hara tūkinō.
- Whakaae ki ngā pānga.
- Whakatika i te haumarū o ā mātau pūnaha.
- Whakamārama hoki me pēhea mātau e āwhina ai ki te whakatika tae atu ki te utu whakahoki.

Nā te mea he kōrero kau noa iho ngā kupu mehemea kāore he mahi me whakapakari mātau i ngā ārai haumarū kia kore e pā he kino ā tōna wā kia koutou katoa. Me tuku mātau i tētahi huarahi haumarū hāngai ki ngā mōrehu katoa.

Ka kitea he whakapāha horihori tō mātau, ki te kore mātau e whakamārama i ngā huringa kua mahia.

Kua ū mātau ki te panoni. Kāore e tika kia tukua anō ngā hapa o mua. Ko te aronga matua, ko te kawenga, ko te māramatanga, ko te whakatū anō i te whakawhirinaki kia tika.

Ko te aronga matua ko koutou, ngā mōrehu katoa.

I a koutou e whakarongo tonu mai ana, ka tono au kia waiho mā koutou e aromatawai ā mātau kupu. Mā koutou hoki e whiriwhiri ā mātau mahi e whakaae nei mātau kia kawea.

I mua i taku haere tonu, ka mihi au ki tō mātau rōpū tohutohu mōrehu i ahu mai i te whakapono, nā rātau i āwhina mātau ki te whakatakoto i tēnei whakapāha, me ā mātau mahi haere ake nei me te whakapono ka taea e mātau te whakapai ake i ngā mahi hē i mahia e mātau.

Te Horopaki o te Tūkinō

Ko te tūkinō me te whakatakahanga i roto i te Hāhi Perehipitiriana he whakaaturanga ō mātau hapa, ō mātau ngoikore i roto i ā mātau pūnaha whakahaere.

He maha ngā āhuatanga i puta ai, pēnei i te tūkinō ā-tinana, ā-ira, ā-wairua, ā-hinengaro, ā-ahurea hoki ā, i uru atu anō te whakatakahanga.

I pā hoki te tūkinō ā-wairua, i te wā i whakamahia hē ai e ngā kaiārahi whakapono te mana me te rangatiratanga o te whakapono.

Ko te hunga i whai mana i roto i te Hāhi, kāre i mahi i runga i te ngākau pono me te ū ki te rongopai, engari i whakakitea i tētahi āhua whakapono kua kopa, kua kino, kua tūkinotia i ētahi wā, i whakamahia hē te karaipiture, ā, i pēhia ngā mōrehu kia hohoro te hinga, kia haere whakamua noa.

I whakamārama te Kaikōmihana a te Karauna mō te tini o ngā mōrehu, kua puta te rū, tae noa ki te ngaromanga o te whakapono me te wairuatanga, nā runga i tēnei tūkino me te āhua o te whakautu hē ki a koutou katoa.

Ko ēnei mahi ka tāria ā, he wā anō, koia tonu te pūtake o te tuakiri o te tangata i mua i te tūkino. Me tuku te whakapono hei puna kaha, hei tautoko, hei whakatutuki i te oranga o te tangata i waenga i a koutou katoa.

Heoi anō, nā tēnei maimoatanga, nā tēnei wairua hē, ka puta he pānga taumaha, he mamae hoki ki te tokomaha.

Ka whakaae mātau, ā, ka tino pōuri mō ngā hē me ngā mahi, ngā whiu kāore i tika kia pā ki a koutou katoa.

Ka mōhio mātau ki ngā pānga hōhonu ā-wairua ki te hunga katoa i pākinotia e tō mātau, tātau Hāhi.

Ko te hāpori Perehipitiriana he kōmitimiti ahurea kei roto ko te ao Māori, koutou tātau te tangata whenua, ā, ko ngā iwi Pasifika me ngā iwi ō Āhia anō hoki. Ka whakaae mātau, he tino uaua ki te tokomaha ō mātau tuakana, ō mātau teina hoki te whakapuaki i ngā āhuatanga o te tūkino me te mamae.

He wā i kore ai mātau i aro atu ki te tūkino, ā, kāore hoki mātau i tango i te hunga hē i ō rātau tūranga, ā, kāore hoki he here he māramatanga, he kaupapa here whaihua hei tuku pūrongo, hei ārai atu i te tūkino.

He wā anō kāore i whakaponohia ngā amuamu me ngā āwangawanga i whakaarahia e te tangata, ā, nā reira ka hua ake anō te mamae me te whakaiti, ka taka ki te kore e whakapono ki tō mātau, tātau Hāhi.

Ka mōhio mātau, he tino taumaha ki a koutou te hoki ki te Hāhi, te wāhi i tīmata ai te tūkino ā, ki te whakapuaki i ā koutou mamae.

Engari, nā to mātau koretake o te taurite mana, nā ngā whakaaro kua mau tonu, nā te kore mārama hoki, kua puta kē tēnei tukanga hei tūkino anō i te tokomaha.

Kua mahi te Hāhi i runga i te whakaaro ko tāna te huarahi pai mō te hunga mōrehu, kāore i ārahi tikatia e mātau tēnei āhuatanga.

E pōuri nui ana mātau mō tēnei whanonga, ā, kua mārama ināianei me noho te hunga mōrehu ki te pokapū o ā mātau whakaarotanga me ā mātau whakautu.

Kua ara ake te āhua kāore ētahi o ngā mōrehu Perehipitiriana e hiahia ki te whai wāhi atu ki tēnei whakapāha, engari ki te whai noa i te tukanga whakahoki. Ki aua tāngata, ka whakaae mātau kua ngaro tō koutou whakawhirinaki ki waenga mātau, tātau katoa.

Ngā Pānga o te Tūkino

Kāore i mutu ohorere ngā pānga o te tūkino. Kei te haere tonu ake ki tēnei rā.

Ka whakaae mātau ki te nanakia o aua mahi, ā, kua kawea mai te mamae whānui, tae noa ki te mamae tuku iho ki ngā reanga e whai ake nei ki a koutou, ki ō koutou whānau, ki ō koutou hapori whānui hoki.

Kua rangona e mātau ngā kōrero whakamamae mō te manawapā nui, mō te hokinga mahara kāore e taea te karo, tēnei āhua o te noho mokemoke.

Kua rangona hoki e mātau te ngaromanga o te whakawhirinaki, te uaua ki te whanaungatanga, te riri, me ngā pānga hōhonu ki te hinengaro me te tinana, ki te whai mahi me te ao pūtea, ā, tae atu ki ngā uauatanga ki te rapu wāhi haumaruru hei nohonga.

Ka tuku atu mātau i tō mātau whakapāha pono mō tēnei kawenga taumaha, nui rawa atu.

Ngā Paninotanga kei te haere ā-Hāhi ā-Rōpū, Kaupapa Here, Amuamu, Ahurea

Ka kōrero au ināianei mō ngā wāhi me pai ake te mahi a te Hāhi, hei ārai atu i te kino mo āpōpō ake ki te hunga mōrehu.

Tuatahi, e hiahia ana au ki te aro ki ngā hanganga o te Hāhi Perehipitiriana, i whai wāhi ki te tūkino me te kore e mahi tika inā koa i raro i te ingoa kotahi o te Hāhi Perehipitiriana.

Ka mōhio mātau he rangirua, i te mea i kōrerotia nuitia ngā hanganga ture wehe o te Hāhi me ngā rōpū e kawea ana i te ingoa Perehipitiriana. Ka whakaae mātau nā te hunga tangata kotahi e uru ana ki ēnei rōpū maha, ka kaha ake taua āhua.

He āhua anō kei te karo mātau i te kawenga, nā runga i te tirohanga kotahi ki a mātau katoa hei "Hāhi".

Engari e hiahia ana au ki te whakamārama kāore mātau e karo i a mātau mahi hē.

Ka whakaae mātau he wā i marama-kore ai aua rārangi wehewehe, ā, i whai wāhi tonu te Hāhi ki ngā mahi me ngā tikanga i puta ai te tūkino, te he, te koretake rānei o te manaaki.

E whakaae ana mātau ki a mātau kawenga i hē mātau.

Ki te hunga o nāianei kei roto i te Hāhi me ngā rōpū, he tino taumaha tēnei, inā koa ki te tokomaha o te hunga pai, o ngā tangata ngākau pono e mahi ana i tēnei wā, ā, kua hāngai ki tēnei tino uauatanga. Heoi, kua ū mātau ki te panonitanga kia kaua rawa e hē pēnei anō.

Ināianei kua ū te Hāhi ki te mahi i runga i te māramatanga, kia whakakotahi i ngā tukanga amuamu, kia whakarite hoki kia oti pai, kāore hoki e akiaki i te hunga mōrehu kia kōrero tonutia anō i te mamae o te tūkino, kia noho hei tukanga whakahou kino anō.

Kua tīmata mātau i ngā hui tuatahi me ētahi o aua rōpū, ā, e rapu ana mātau kia whakapakari ake ngā hononga mō te oranga o ngā mōrehu, koirā te tino kaupapa matua.

Ka whakaae mātau he tino uaua rawa tēnei haerenga. He haerenga mamae i te tīmatanga, ā, tae noa mai ki tēnei wā.

Inā koa mō ngā tamariki i raro i tō mātau manaaki, e hiahia ana au ki te whakamārama kua oti kē ētahi panonitanga hou, kia tau te haumarū me te oranga o rātau katoa.

Mā ā mātau kaupapa here whakamarumarū kua whakamanahia, me ū ngā tāngata katoa māngai mai, e mahi ana rānei mō te Hāhi, ki ā mātau Kaupapa Tikanga Matatika.

Me whakamana tonu tā mātau Kaupapa Here Tiaki Tamariki i ngā wā katoa e whai kawenga ana ngā mema o te Hāhi mō ngā tamariki me ngā rangatahi katoa arā ngā tamariki me ngā rangatahi katoa.

Kua mahia anō e mātau ētahi mahi hei whakahau anō i te hunga katoa e mahi ana, tae atu ki ngā māngai whakahaere o te Hāhi, kia ū ki ēnei kaupapa here.

Kupu Whakakapi

E mōhio ana mātau he nui rawa ngā mamae kua pā, ā, he roa rawa te wā kāore mātau i aro tika. Heoi, i tēnei rā, e ū ana mātau ki te huarahi panoni, kia huri atu i ngā mahi hē o mua, kia whai ngākau pono, kia noho mārama, kia whakatū anō i te whakawhirinakitanga kua ngaro.

Ka ū mātau ki te tiaki i ngā mōrehu, kia noho mātau hei kaiwhakarongo, hei kaitautoko hoki mō koutou. Ka noho koutou katoa ngā mōrehu ki te pokapū o mātau whakaaro me ā mātau mahi katoa.

E whakaae ana mātau – kāore e ea i te kupu noa iho. Mā te mahi tonu e kitea ai te pono o tā mātau whakapāha ki a koutou katoa ngā mōrehu. Me ū mātau ki ngā kaupapa whakahoki e tika ai, kia hāngai ki te hunga mōrehu, kia noho hoki hei ārai i ngā tukino ā tōna wā.

He mea nui tēnei ki a mātau kia kaua rawa ngā hapa o mua e tukua anō kia pā mai.

Nō reira, ka tuku atu anō e mātau o mātau whakapāha hōhonu, pono, rangatira hoki, mō ngā mea katoa i pā i raro i te mana o te Hāhi Perehipitiriana o Aotearoa.

E te hunga mōrehu, e te hunga kua pākinotia, kua mamaetia e ū ana mātau ki te whakarongo, ki te tautoko, ki te hāpai i a koutou i tēnei wā, ā tōna wā hoki.

Kia tau te rangimārie ki runga i a koutou katoa.

Kia maumahara

Ka āhei te tangata katoa ki te tuku amuamu mō ngā mahi hē, mō ngā whanonga hē, hē rānei i te tika, e pā ana ki tētahi kaimahi, mema rānei o te Hāhi.

Ka whakapūmau au ka tino arohia ngā amuamu pēnei, ā, ka whakahaerehia ēnei taha anō, i muri rānei i ngā mahi a te Pirihimana, a ētahi atu mana whakahaere rānei.

He mea nui kia waihangatia tētahi ahurea i konei he wāhi ka whakamanahia, ka whakatinanahia hoki te kōrero tika ā, kia noho ko te tino whāinga, kia kore rawa e puta mai anō te tūkino.

Ki te kite koe i te tūkino, kaua e noho wahangū kōrerotia, tukuna atu he pūrongo. Me rongorongo mātau, me whakatika hoki.

Ngā Taunaki a te Kaikōmihana a te Karauna

I te mutunga o tērā tau i whakautu mātau ki ngā taunaki a te Kaikōmihana a te Karauna.

E ū ana mātau ki te whakatinana i aua taunaki, ā, i tēnei wā, ka tuku mihi nui au ki te mahi hira i mahia e ngā kaikomihana me ō rātau rōpū.

Kua tīmata te Hāhi ki te whakatutuki i te maha o ngā taunaki a te Kaikōmihana a te Karauna. E ū ana mātau ki aua kawenga, ā, e manako ana kia whai kawenga mātau kia oti wawe ai.

Pūremu Torowhānui

Ko tētahi taunaki matua, ko te whakatinana i tētahi pūnaha Pūretumu Torowhānui arā, he huarahi whakaea whānui mō ngā morehu.

I whakaaro tuatahi mātau kia noho tēnei hei pūnaha Pūretumu ā-Motu, arā nā te Karauna i whakahaere mō ngā mōrehu i tūkinotia.

Heoi, kua whakarerea e te Karauna taua oati.

Nō reira, i tēnei rā, e whakamōhio atu ana au ki ngā mōrehu: kua whakatū te Hāhi Perehipitiriana o Aotearoa Niu Tīreni i tana ake pūnaha Pūretumu Torowhānui, he mea kia hoahoa mai ngā mōrehu ake.

Kua mahi tahi mātau me ō mātau rōpū kaitohutohu mōrehu nō ngā ahurea rerekē ā, he mea tino nui tā rātau tautoko i e āhei ai mātau ki te whakauru mai i ngā reo o ngā mōrehu ki roto i te tukanga pūretumu.

Nā konei ka mārama ake mātau, mā te tirohanga, whakarongo ki ngā mōrehu tonu.

Kei roto i tō mātau kawenata ko te whakangāwari ake i te tukanga pūretumu a te Hāhi.

Kua tīmata mātau ki te whakarongo me te ako i a mātau anō i ngā mōrehu, mō te āhua e tika ai te whakatū i a mātau ake tukanga pūretumu a te Hāhi. Ka kawea tēnei ki te Hīnota Nui a te Hāhi hei whakaaetanga.

Ka taea e te Pūretumu Torowhānui i ngā momo āwhina maha, pēnei i te utu pūtea, ngā whakapāha whaiaro, ngā whakamana, te tautoko hauora hinengaro, me te kawenga here. Ka tukuna ngā whakapāha ā-tuhi, ā-kanohi hoki, ā, ka āhei ngā mōrehu ki te whiriwhiri mēnā ka hiahia rātau ki te hui ā-kanohi ki te kanohi mō taua āhuatanga.

Ka whai wāhi ngā mōrehu ki ngā Kaiārahi Motuhake (Navigators), ehara nō te Hāhi, hei ārahi i a rātau i roto i te tukanga pūretumu.

I kī ngā mōrehu me noho te tukanga hei mea mōhio ki te mamae, hei mea aro ki te mōrehu, hei mea whakautu ki te ahurea, hei mea whānui hoki. E mōhio ana mātau me tino tika rawa tēnei mahi, ā, me āta whakarongo tonu mātau ki ngā panonitanga ka hiahiatia i a mātau e whakatinana ana i tēnei mahi.

Ka haere tonu tēnei mahi, ā, ka ako tonu mātau.

Ka puta ngā mōhio katoa mō te tukanga nei ki tā mātau paetukutuku, ā, ka whai ake i waku kōrero ko tā mātau heamana o te Kaunihera, a Katerina Solomona, ki te whakamārama atu i āna whakahaere.

Ka akiaki mātau i ngā tāngata katoa kua pāngia e te tūkinotia o te Hāhi Perehipitiriana kia whakapā mai i te wā e reri ana koutou katoa.

Whakaea, whakakapi

E ngā morehu. Ō koutou whānau, ō koutou hoa, ō koutou hapori. Ō koutou hapū, ō koutou iwi.

E mōhio ana au kāore āku kupu e āhei ki te huri i ngā mahi hē o mua, me ō mātau pānga tonu ki a koutou.

Engari me mōhio koutou e ū ana mātau ki te ako i a mātau. Kei te rapu mātau i tō koutou whakawhirinaki anō, kia taea ai e mātau te āwhina i tō haerenga whakaora.

Ko te kaupapa i tuhia ai tēnei whakapāha ki a koutou katoa, ki ngā mōrehu katoa hoki, he whakamana, he whakaae hoki i te tūkino. I whiua ēnei āhuetanga i roto i tō mātau, tātau Hāhi Perehipitiriana, i raro hoki i tō mātau ingoa. E tino whakapāha ana au mō te mea i pā ki a koutou katoa.

E mōhio ana hoki au ki ngā pānga roa o aua mea ki ō koutou orange, ā, ka tuku pouri, ka tuku tūmanako hoki i runga i te haerenga whakaora.

Kei te whakapāha pono te Hāhi Perehipitiriana.

Ka whakamana, ka whakapāha hoki mātau mō ngā uauatanga katoa i pā ki a koutou i muri mai.

Ngā mihi nui ki a koutou mō tō koutou māia ki te kōrero ake, ahakoa te maha o ngā wā. Ngā mihi hoki mō tō koutou māia ki te kōrero atu ki te Kaikōmihanga a te Karauna.

He mea whakahihiri tō koutou māia.

E ū ana mātau ki te whakatikatika i ia take tūkino ka tukuna mai ki tō tātau Hāhi, me te whakaute, me te pono.

Ko te taitara o te pūrongo whakamutunga a te Kaikōmihana a Te Karauna, i Whanaketia, e whakaatu ana i tēnei haerenga. E kī ana: mā te mamae me te mamaetanga, ka ahu mai i te pōuri ki te ao mārama.

I tēnei rā, kei te hīkoi tahi te Hāhi Perehipitiriana o Aotearoa Niu Tīreni me koutou katoa ngā mōrehu, e whakarongo ana ki ō koutou reo, ā, kia mārama ai ā mātau mahi ki te whakaū o te māramatanga o te tika me te manaakitanga.